

РЕЦЕНЗІЯ

кандидата юридичних наук Григи Марії Андріївни на дисертаційне дослідження Широкої Катерини Юріївни на тему «Гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави», подане до захисту у разову спеціалізовану вчену раду на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Конституція України проголосила людину, її життя, здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення її прав та свобод – головним обов'язком держави (ст. 3).

Сучасний етап судово-правової реформи в Україні, що спрямований на реалізацію положень Основного Закону та міжнародно-правових договорів, визначається переорієнтацією кримінального процесу на утвердження пріоритетного становища прав та свобод особи. Так, кримінальне судочинство має забезпечувати неухильне дотримання прав підозрюваної особи у процесі діяльності органів досудового розслідування відповідно до вимог Конституції України та міжнародних договорів щодо прав людини.

Складність реалізації державою покладеного на неї обов'язку зумовлена об'єктивними властивостями кримінального процесу, що роблять неминучим обмеження прав та свобод його учасників. Це стосується й застосування запобіжних заходів, зокрема й застави. Тому держава покликана створити систему гарантій прав і свобод учасників кримінального судочинства, здатну забезпечити недопущення їх порушення під час прийняття рішення про застосування вказаного запобіжного заходу.

Однак, незважаючи на чималу кількість змін, що були внесені до КПК України протягом останніх років, законодавча регламентація гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави залишається недосконалою. Зокрема, невизначеними залишаються поняття заставодавця, його права та обов'язки. Наразі предметом застави є лише грошові кошти, а у разі наявності у особи іншого майна, вона позбавлена можливості передати його під заставу. Повноваження слідчого судді щодо здійснення судового контролю при обранні запобіжного заходу у вигляді застави, не визначені законодавцем на належному рівні, а окремі повноваження слідчого судді, які виникають після обрання вказаного запобіжного заходу (зміна, скасування запобіжного заходу, звернення застави в дохід держави) в законодавстві не визначені взагалі. Проте, вказані питання є досить актуальними та нагальними в умовах сьогодення. Недостатньо чітко сформульовані в законі й підстави для прийняття слідчим суддею окремих процесуальних рішень (скасування чи повернення застави). Це дає можливість учасниками кримінального провадження при правозастосуванні на власний розсуд тлумачити окремі положення закону, що, у свою чергу, створює сприятливі

умови для необґрунтованого обмеження прав та свобод учасників кримінального судочинства.

Зазначене свідчить про актуальність обраної автором теми та про необхідність вдосконалення кримінального процесуального законодавства з метою підвищення ефективності забезпечення прав учасників кримінального провадження. Слід зауважити, що крім проблемні питання гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави досліджували національні теоретики. Попри значну увагу науковців до питань, пов'язаних із гарантіями забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави, порушена автором у дисертаційному дослідженні проблематика досі залишається недостатньо висвітленою. Отже, дисертаційне дослідження Широкої Катерини Юріївни є своєчасним і присвячене вирішенню актуальної для кримінального процесу наукової мети – формування теоретичних положень і розроблення практичних рекомендацій щодо розв'язання проблем, пов'язаних з гарантіями забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави.

Оцінка наукового рівня дисертації і наукових публікацій здобувача.

Вивчення дисертації та наукових публікацій свідчить про логічну структуру роботи, що дало можливість дисертанту всебічно й повно дослідити обрану тему у межах визначеного обсягу дисертаційного дослідження. При написанні роботи автор проаналізував достатню кількість джерел, ґрунтовно та критично вивчив роботи науковців за напрямом, що дало йому змогу вирішити важливу наукову задачу, дати відповіді на актуальні й суттєві для науки та правоохоронної практики питання, сформулювати пропозиції та рекомендації з подальшого вдосконалення теоретичних основ і прикладних аспектів гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави.

Обґрунтованість зроблених у дисертації висновків забезпечується емпіричними даними, зокрема результати опитування 217 осіб, серед яких 27 слідчих суддів, 43 адвокати, 83 слідчих, 64 прокурори (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Кіровоградська, Київська, Львівська, Полтавська, Рівненська, Тернопільська, Херсонська, Хмельницька, Чернігівська та Чернівецька області); вивчено матеріали 1847 ухвал слідчих суддів, постановлених за результатами розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу у вигляді застави та інших питань, пов'язаних із запобіжним заходом у вигляді застави, рішення ЄСПЛ, а також практичний досвід роботи дисертанта на посаді судді.

Результати наукового дослідження апробовано на міжнародних, міжвідомчих та всеукраїнських науково-практичних конференціях та опубліковано в десяти наукових виданнях, серед яких чотири статті у наукових фахових виданнях України. Отже, дисертаційне дослідження К.Ю.

Широкої «Гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави» виконане на високому науковому рівні, а публікації здобувача відображають основні його положення.

Новизна представлених теоретичних та/або експериментальних результатів проведених здобувачем досліджень, повнота викладу в опублікованих працях. Дисертація К.Ю. Широкої є комплексним дослідженням теоретичних і практичних аспектів гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави, проведеним із врахуванням діючого кримінального процесуального законодавства та сучасного стану захисту прав людини та громадянина. У роботі сформульовано низку результатів і висновків, що були отримані вперше і мають високий ступінь наукової новизни. Зокрема, уперше:

- класифіковано гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави за призначенням на загальні, гарантії, спрямовані на захист підозрюваного, обвинуваченого, заставодавця, а також спеціальні гарантії;

- визначено випадки, в яких відбувається ініціювання перед слідчим суддею розгляду клопотання про звернення застави в дохід держави (порушення підозрюваним покладених на нього обов'язків; перебування підозрюваного в розшуку; неможливість забезпечення належної поведінки обвинуваченого, підсудного та виконання ним процесуальних обов'язків, а в майбутньому – вироку суду; зміна місця проживання чи вчинення інших дій з метою ухиляння від відповідальності, перерахування застави на спеціальний рахунок для збору коштів на підтримку Збройних Сил України);

- обґрунтовано доцільність зобов'язання сторони обвинувачення роз'яснювати підозрюваному обов'язки, які виникають у зв'язку з обранням запобіжного заходу у вигляді застави, що має бути оформлено у формі протоколу;

- визначено, що контроль за виконанням обов'язків, покладених на підозрюваного, обвинуваченого в разі застосування запобіжного заходу у вигляді застави здійснює Національна поліція України за місцем проживання підозрюваного, обвинуваченого в частині перебування в населеному пункті, у якому останній зареєстрований, проживає чи перебуває, без дозволу слідчого, прокурора або суду; заборони відвідування місць, визначених слідчим суддею або судом; носіння електронного засобу контролю;

- обґрунтовано доцільність запровадження інституту скасування запобіжного заходу застави та визначено підстави для прийняття такого рішення;

- запропоновано законодавче визначення заставодавця, встановлено його місце в системі учасників кримінального провадження, запропоновано перелік прав та обов'язків, які набуває заставодавець після внесення застави.

удосконалено:

– умови, за яких слідчий суддя є гарантом прав і свобод особи, щодо якої обирають запобіжний захід у вигляді застави, та виокремлено чинники, які сприяють забезпеченню таких прав учасників кримінального провадження;

– перелік підстав для скасування ухвали слідчого судді першої інстанції про орання запобіжного заходу у вигляді застави й постановлення нової;

– положення про те, що нез'явлення підозрюваного, обвинуваченого за викликом до слідчого, прокурора, слідчого судді, суду без поважних причин чи неповідомлення про причини своєї неявки є підставами для звернення застави в дохід держави в разі, якщо підозрюваному роз'яснено його права та обов'язки, однак він не з'явився два чи більше разів за викликом та не повідомив про причини своєї неявки;

– права та обов'язки представника заставодавця, обсяг і межі його повноважень;

дістало подальший розвиток:

– перелік обставин, які слідчі судді враховують під час прийняття рішення про звернення застави в дохід держави: під час розгляду клопотання про звернення застави в дохід держави враховують не лише акт неявки підозрюваного, а й інші обставини, які свідчать про процесуальну поведінку підозрюваного. Окрім розглянутих вище, в роботі містяться й інші положення, висновки та рекомендації, які в сукупності забезпечують цілісність наукової новизни проведеного дослідження.

Наукова обґрунтованість отриманих результатів, наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Обґрунтованість отриманих результатів дослідження, сформульованих положень і висновків дисертаційної роботи К.Ю. Широкої не викликають суттєвих зауважень. Усі наукові положення, висновки і рекомендації, які сформульовані у дисертації, достатньо мірою обґрунтовані та відповідають меті та завданням роботи, викладені у загальних висновках та висвітлені в опублікованих працях. Висновки дисертаційної роботи логічно витікають із отриманих результатів, а рекомендації базуються на висновках дослідження. Зроблені К.Ю. Широкою висновки за окремими розділами та загальні мають вагому аргументацію, є належним чином обґрунтованими, викладені автором чітко і коректно. Підтвердженням достовірності наукових положень і висновків, викладених в дисертації є належна методологія дослідження. Виконана робота ґрунтується на загальному діалектичному методі пізнання дійсності. Під час дослідження автором використовувалися й інші загальнонаукові та спеціальні методи дослідження, такі як: формально-логічний (догматичний); системно-структурний; логіко-юридичний та інші. Це забезпечує високий рівень наукової обґрунтованості положень, які розроблені в дисертації. Обґрунтованість зроблених у дисертації висновків забезпечується емпіричними даними. Під час підготовки дисертаційного дослідження автор використовував власний досвід автора на посаді судді. Отже, результати дисертаційного дослідження К.Ю. Широкої, які виносяться

на захист є достатньо аргументованими, обґрунтованими, логічними та переконливими, мають високий ступінь наукової новизни й практичне значення.

Рівень виконання поставленого наукового завдання, оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності. Наукові результати і положення, що виносяться на захист, одержані завдяки широкому використанню різноманітних методів наукового дослідження, аналізу різноманітних статистичних даних та практики розгляду клопотань про обрання запобіжного заходу у вигляді застави. Постановка завдань, визначення об'єкту та предмету наукового пошуку є чіткими і зрозумілими та цілком відповідають вимогам до наукових робіт даного різновиду. Завдання наукової праці здобувачем загалом виконані, загальна мета досягнута. Поставлені наукові завдання виконані на високому методологічному рівні, а дисертант оволодів необхідними для рівня доктора філософії компетенціями. Теоретичне і практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що дисертація є одним із перших в Україні комплексних досліджень теоретичних і практичних аспектів гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави. Сформульовані та аргументовані у дисертації теоретичні положення, висновки, пропозиції та рекомендації впроваджено й надалі може бути використано у практичній діяльності органів досудового розслідування у процесі розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, методичних розробок з питань гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави. Окрім цього висновки і пропозиції дослідження впроваджені у освітньому процесі шляхом використання під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій.

Оцінка змісту дисертації, її завершеності в цілому. Дисертація К.Ю. Широкої викладена українською мовою та має чітку структуру, яка відповідає вимогам МОН України та порядку присудження ступеня доктора філософії. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, кожен з яких поділяється на відповідні підрозділи залежно від поставлених завдань, висновків, списку використаних джерел та додатків. Повний обсяг дисертаційного дослідження – 242 сторінки, з яких обсяг основного тексту – 156 сторінок. *Анотація* у стислій формі представляє основні тези дисертаційного дослідження, наводить перелік публікацій, в яких викладені основні результати рецензованого дослідження. Анотація викладена українською і англійською мовами, ідентична її основному змісту, адекватно відображає основні положення дослідження. У *вступі* обґрунтовано актуальність обраної теми, охарактеризовано ступінь її наукової розробки, зв'язок із науковими програмами, планами, темами, визначено мету, завдання, об'єкт, предмет та методи дисертаційного дослідження, емпіричну

базу, сформульовано наукову новизну, практичне значення результатів та зазначено інформацію про апробацію дисертації.

У *розділі 1* «Загальні положення гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави» розкриті теоретико-правові основи інституту гарантій під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави. Крім того, автором приділено увагу аналізу процесуальної ролі слідчого судді як гаранта забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання запобіжного заходу у вигляді застави, виокремлено основні проблемні аспекти вказаного питання та запропоноване авторське бачення щодо їх вирішення. Важливим моментом є те, що у дослідженні автором приділена увага здійсненню класифікації гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави. На основі аналізу вказаних аспектів дисертантом запропоновано обґрунтовані висновки та пропозиції до законодавства.

У *розділі 2* «Забезпечення слідчим суддею прав підозрюваного під час вирішення питання про обрання, продовження чи скасування запобіжного заходу у вигляді застави» проаналізовано повноваження слідчого судді щодо забезпечення прав і законних інтересів підозрюваного під час вирішення питання про звернення застави в дохід держави як гарантія запобігання порушенню підозрюваним покладених на нього обов'язків. В розділі також розглянуто особливості реалізації слідчим суддею повноважень, спрямованих на забезпечення прав і законних інтересів підозрюваного під час вирішення питання про повернення застави. Крім того, автором приділено увагу дослідженню питання повноважень слідчого судді щодо забезпечення прав і законних інтересів підозрюваного під час вирішення питання про скасування запобіжного заходу у вигляді застави. За результатами аналізу вказаних питань автор пропонує визначити в законодавстві підстави звернення до слідчого судді з клопотанням про звернення застави в дохід держави. Крім того, пропонується визначити підстави для прийняття рішення слідчим суддею про повернення застави заставодавця чи підозрюваному. В роботі також обґрунтовано доцільність законодавчого врегулювання інституту скасування запобіжного заходу у вигляді застави та виокремлено підстави для скасування такого запобіжного заходу.

У *розділі 3* «Забезпечення прав заставодавця під час реалізації слідчим суддею своїх повноважень щодо вирішення питання про обрання, продовження чи скасування запобіжного заходу у вигляді застави» розглянуто ключові механізми забезпечення прав та обов'язків заставодавця під час вирішення слідчим суддею питання про обрання запобіжного заходу у вигляді застави, процесуальні гарантії забезпечення прав та обов'язків заставодавця під час вирішення слідчим суддею питання про повернення, скасування, зміну запобіжного заходу у вигляді застави, а також розглянуто

можливість розширення предмету застави під час вирішення слідчим суддею питання про обрання запобіжного заходу у вигляді застави.

У результаті проведеного дослідження здобувачем запропоновані та сформульовані пропозиції з удосконалення гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави. На закінчення кожного розділу та всієї дисертації К.Ю. Широкою наводяться висновки, в яких конкретно характеризується зміст розглянутих питань. **Висновки** відповідають завданням та меті дисертаційного дослідження, мають вагому аргументацію, є належним чином обґрунтованими і характеризуються високим рівнем достовірності. Список використаних джерел складається з 242 найменувань, до яких включені джерела як у вітчизняних, так і зарубіжних виданнях. Необхідно зазначити, що кожний розділ дисертаційного дослідження має свою наукову значимість, слугує науковим підґрунтям для наступного розділу та у результаті об'єднання усіх розділів утворюється цілісне дослідження, що є основою для вирішення практичного завдання – формування теоретичних положень і розроблення практичних рекомендацій щодо розв'язання проблем, пов'язаних з гарантіями забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави. Вищенаведене дозволяє стверджувати, що дисертація К.О. Короткої відповідає існуючим вимогам та є завершеною науковою працею.

Рекомендації щодо подальшого використання результатів дисертації в практиці. Отримані результати дисертаційного дослідження К.Ю. Широкої на тему «Гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави» можливо використовувати у освітньому процесі юридичних закладів вищої освіти, в науково-дослідницьких розробках наукових установ, при підготовці наукових публікацій та монографій, плануванні досліджень за цим напрямом, а також практичній діяльності.

Зауваження щодо оформлення та змісту дисертації, запитання до здобувача. У цілому позитивно оцінюючи рецензовану працю, вважаємо за доцільне висловити кілька міркувань та побажань:

1. Окремі положення новизни, викладені у дисертаційному дослідженні, потребують уточнення відповідно до розкриття їх змісту у тексті роботи, наприклад щодо доцільності запровадження інституту скасування запобіжного заходу застави та визначення підстав для прийняття такого рішення.

2. В основній частині роботи було б доречно робити більше посилань на емпіричну базу дослідження (результати анкетування, узагальнення матеріалів слідчої та судової практики, інші статистичні дані), а у додатках – надати ілюстративний чи інший допоміжний матеріал.

3. Хотілося б конкретизувати сутність умов, за яких слідчий суддя є гарантом прав і свобод особи, щодо якої обирають запобіжний захід у

вигляді застави, та чинників, які сприяють забезпеченню таких прав учасників кримінального провадження.

Перелічені зауваження і побажання мають дискусійний характер і не впливають на загальну високу позитивну оцінку дисертації. Представлена дисертаційна робота є завершеною науковою працею. Сформульовані у ній рекомендації та висновки становлять наукову й практичну цінність.

Відсутність порушень академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. Дисертація К.Ю. Широкої на тему «Гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави» є оригінальною, самостійно виконаною науковою працею.

Висновок про відповідність дисертації встановленим вимогам. Дисертація Широкої Катерини Юріївни на тему «Гарантії забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави», подана на здобуття ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням, містить нові науково-обґрунтовані результати, що відрізняються новизною в постановці і вирішенні проблем гарантій забезпечення прав учасників кримінального провадження під час обрання слідчим суддею запобіжного заходу у вигляді застави. Рецензована робота відповідає галузі знань 08 «Право» спеціальності 081 «Право» та вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями від 03 квітня 2019 року № 283), наказу МОН України № 40 від 12 січня 2017 року «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12 липня 2019 року) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії» (постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 року № 44), а її автор – Широка Катерина Юріївна заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент -
старший науковий співробітник наукової лабораторії
з проблем протидії злочинності ННІ № 1
Національної академії внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук

Марія ГРИГА